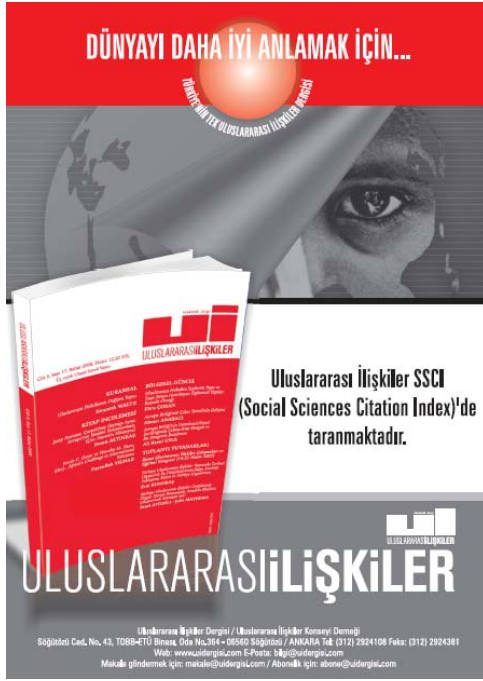

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye

Mustafa KİBAROĞLU

Prof. Dr., Okan Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atıf için: Kibaroğlu, Mustafa, “NATO’nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 34 (Yaz 2012), s. 183-204.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği’ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*’de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

NATO'nun Balistik Füze Savunma Sistemi ve Türkiye

Mustafa KİBAROĞLU*

ÖZET

ABD, Soğuk Savaş sonrası dönemde Kuzey Kore ve İran gibi ülkelerin balistik füze kapasitelerinin gelişmesinin yarattığı tehdit karşısında Ulusal Füze Savunma Sistemi konuşlandırma projesine hız verdi. Projeyi 2000'li yıllarda küresel ölçekli biçimde daha da geliştirdi. Lizbon Zirvesi, ABD'nin bu niyetini NATO müttefikleriyle paylaştığı zirveydi. Bu durum Türkiye'yi yakından ilgilendiren önemli tartışmaların yapılmasına neden oldu. Kamuoyunda "Füze Kalkanı" olarak adlandırılan projenin önemli ayaklarından biri Türkiye topraklarında konuşlandırılacak olan radar sistemleriydi. Bu makalede, hava savunma sistemlerinin teknolojik özellikleri ve çalışma prensibi; ABD'nin 1990'lı yıllarda Ulusal Füze Savunma Sistemi geliştirmesi kararını etkileyen faktörler; Türkiye'nin tehdit değerlendirmesi ile bağlantılı olarak ABD yönetimi ile yapılan görüşmelerin kapsamı; 2000'li yıllarda ikili ilişkilerde yaşanan sorunların bu alandaki çalışmalara yansımaları; ABD'nin küresel ölçekli olarak geliştirdiği "Füze Kalkanı" projesini NATO müttefikleriyle paylaşmak istemesinin İttifak içindeki yansımaları; Türkiye'nin bu tartışmalardaki yeri; "Füze Kalkanı" tüm unsurlarıyla konuşlandırıldığında hangi coğrafyayı etkin bir şekilde korunaklı kılacağı, hangi stratejik önceliklere bağlı olarak operasyonel seviyede karar alma sürecinin nasıl işleyeceği ve Türkiye'nin nasıl bir politika izlemesi gerektiği yönünde yurtiçinde ve dışında yapılan tartışmalarda ortaya konulan görüşler ve gerekçeleri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: NATO, Füze Kalkanı, Türkiye, İran, Balistik Füze, Hava Savunması

NATO's Ballistic Missile Defence and Turkey

ABSTRACT

At the Lisbon Summit meeting of NATO in November 2010, the United States expressed its desire to share with its allies the missile defense capabilities that it had developed since the 1990s vis-à-vis the threat perceived from the missile capabilities of North Korea and Iran. The Summit has also become a platform where Turkey's concerns about the "Missile Shield" project were discussed extensively. This article aims to shed light, first of all, to the background of the development and expansion of the missile defense project of the United States both at national and global scale. In the same vein, technological characteristics and operational principles of air defense systems will be presented. Then, the article will highlight the deliberations between Turkey and the United States since the 1990s with respect to the deployment of air defense systems on Turkish territory. Finally, Turkey's place in the debate concerning the deployment of the "Missile Shield" in the NATO countries will be discussed with specific references to the role that Turkey could play in enhancing the defensive as well as deterrent capability of the Alliance.

Keywords: NATO, Missile Shield, Turkey, Iran, Ballistic Missiles, Air Defense Systems

---

* Prof. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, İİBF, Okan Üniversitesi, İstanbul. E-posta: mustafa.kibaroglu@okan.edu.tr. Bu çalışmada yer alan kaynakların derlenmesindeki değerli katkılarından dolayı Okan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi ve University of Massachusetts Amherst, Siyaset Bilimi Bölümü Doktora öğrencisi olan Şirin Duygulu'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Giriş

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü NATO'nun 19–20 Kasım 2010 tarihinde Lizbon'da gerçekleşen Zirve Toplantısı öncesinde gündemde yerini alan tartışma konularından en önde geleni, kamuoyunda “Füze Kalkanı” olarak bilinen ve balistik füzelere karşı etkin hava savunması sağlamasını öngören silah sistemlerinin tüm müttefik ülkeleri kapsayacak şekilde kurulmasıydı.¹ Füze savunma sistemi, NATO üyelerinin güvenliği için bazı müttefik ülke topraklarına radarlar, bazılarında ise anti balistik füzelerin yerleştirilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, müttefik ülkelere yönelik balistik füze tehdidinin kaynaklanacağı düşünülen bölgelere yakınlığı sebebiyle, Türkiye'nin, düşman ülkelerce atılması muhtemel füzelerin yörüngelerinin en kısa sürede tespit edilmesinde kilit rol oynayacak radar sistemlerinin yerleştirilebileceği ideal konuma sahip olduğu sıklıkla vurgulanmıştır.² Bu sebeple, zirve öncesinde Füze Kalkanı konusu Türk kamuoyunda daha çok, “proje Türkiye ev sahipliği yapmalı mı?” ve “eğer Türkiye'ye sistemin bazı unsurlarının yerleştirilmesi söz konusu olacaksa, böyle bir gelişme komşularla ilişkileri ne şekilde etkiler?” gibi sorular etrafında tartışıldı.³ Bu sorulara aydınlatıcı ve doyurucu cevaplar verebilmek için öncelikle Füze Kalkanı projesinin çalışma prensibini, konunun yakın geçmişte nasıl ortaya çıktığını, nasıl bir seyir izleyerek günümüzdeki tartışmaların odağına yerleştiğini incelemek gerekir.⁴

Füze Savunma Sisteminin Çalışma Prensibi

Balistik füzelerin düşman ülke tarafından atıldıktan sonra izledikleri güzergâh üzerinde bir noktada dost ve müttefik ülkeler tarafından atılan füzeler ile havada çarpışmalarının sağlanması ya da, şartlara bağlı olarak, çok yakınında bir noktada infilak ettirmek suretiyle imha edilmelerini veya hedeflerine varmalarının önlenmesini amaçlayan silah sistemlerine anti balistik füze savunma sistemi denilmektedir.

Balistik füzeler, konvansiyonel patlayıcılar veya kitle imha silahlarını içeren güçlü savaş başlıklarını çok uzak menzillere taşıyabilen gelişmiş teknoloji ürünü silah sistemleridir. Taşıyabildikleri başlık tiplerine, ağırlıklarına ve menzillerine bağlı olarak balistik füzelerin yarattığı tehdidin boyutları farklı değerlendirilebilir.⁵ 150 ila 300 km menzile sahip taktik balistik füzelerden 5.500 ila 10.000 km menzile sahip kıtalararası balistik füzelere kadar çok çeşitli kategorilerde ve tipte füzelerin günümüzde 30 kadar ülkenin silah envanterinde bulunduğu bilinmektedir.⁶

¹ “NATO-Russia Council Joint Statement at the Meeting of the NATO-Russia Council Held in Lisbon on 20 November 2010”, NATO, 20 Kasım 2010; “Allied Leaders Agree on NATO Missile Defence System”, NATO News, 20 Kasım 2010; Steven A. Hildret ve Carl Ek, “Missile Defense and NATO's Lisbon Summit”, CRS Report for Congress, 11 Ocak 2011.

² “Füze Kalkanı için en İdeal Ülke Türkiye”, *NTVMSNBC*, 16 Kasım 2010.

³ “Cumhurbaşkanı, NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'ne Gitti: Bakalım 'Kalkan' Türkiye'nin İstedığı gibi Olacak mı?”, *Radikal*, 19 Kasım 2010; “NATO'da Tarihi Zirve”, *Radikal*, 19 Kasım 2010.

⁴ Bu konuda yazarın önceki çalışmalarına bakılabilir: Mustafa Kibaroglu, “Amerikan Ulusal Füze Savunma Sistemi”, *Avrasya Dosyası - Amerika Özel*, Güz 2000, Cilt 6, Sayı 3, ASAM, Ankara, s.90–105.

⁵ W. Seth Carus, *Ballistic Missiles in the Third World: Threat and Response*, Praeger Paperback, 1990.

⁶ Arms Control Association, *Worldwide Ballistic Missile Inventories*, <http://www.armscontrol.org/factsheets/missiles>.

Menzilleri 300 km veya üzerinde olan balistik füzeler uçuş güzergâhlarının bir kısmını atmosferi geçtikten sonra uzaya çıkararak kat ederler ve parabolik bir yörünge çizen rotalarında en tepe noktaya ulaştıktan sonra tekrar atmosfere girip yerçekiminin etkisiyle hızlanarak hedefe doğru 3.000 m/s gibi bir süratle seyrederek. Bu aşamaları sorunsuz aşarak binlerce kilometre uzaklıktaki sabit hedefleri çok küçük sapmalarla vurabilecek yetenekteki bu silah sistemlerine karşı önlem alınması gerekli olduğu kadar zordur.

Balistik füzeleri etkisiz hale getirebilmek için alınabilecek önlemleri birkaç aşamada düşünmek gerekir. Füzelerin en kolay imha edilebilecekleri aşama, korunaklı sığınaklarından yeryüzüne çıkartılarak fırlatma rampalarına konuşlandırıldıkları ve ilk ateşlendikleri (*boost phase*) aşamasıdır. Ancak, bunu sağlamak için füzelerin fırlatıldığı mobil rampaların yerlerinin uydulardan ya da başka kaynaklardan alınan istihbaratla tespit edilmesi ve havadan karaya füze taşıyan uçakların zamanında erişimine uygun yakınlıkta ve hazırlıkta hava unsurlarına sahip olunması gerekir.⁷ Gelişmiş ülkelerin balistik füzeleri, özellikle stratejik menzile sahip olan ve nükleer başlık taşıyabilenlerin bir kısmı yeraltında inşa edilmiş korunaklı fırlatma rampalarında, bir kısmı da okyanuslarda su yüzeyine çıkmadan haftalarca kalabilen nükleer denizaltılarda konuşlandırılmıştır. Bu tipteki balistik füzelerin kullanılmadan önce veya ilk ateşleme aşamasında imha edilmesi zordur.⁸

Balistik füzenin fırlatılmadan önce imha edilmesi sağlanamadığı takdirde, füze yükselmeye başladıktan sonra, fırlatma bölgesine yakın bir yerde konuşlandırılmış radarlarla uçuş yörüngesi tam olarak tespit edildikten sonra ve uzaya çıkmadan önce alçak irtifa füzesar sistemleri tarafından fırlatılacak füzelerin çarpmasıyla veya yakınında patlatılmasıyla imha edilebilir.⁹ Balistik füzeler, uzaya çıktıklarında veya yeryüzüne geri dönme aşamasında ise ancak yüksek irtifa füzesar sistemleri (*Terminal High Altitude Area Defense-THAAD*) ile imha edilebilirler. THAAD kategorisindeki füzesarlar patlayıcı başlık taşımazlar ve artık hedefine doğru hızla yaklaşmakta ve alçalmakta olan düşman füzelerini savunulan ülke topraklarının üzerinde veya çok yakınında havada çarpışarak imha ederler. Böylelikle, patlama sonucu düşman füzesinin taşıdığı konvansiyonel ya da kitle imha silahı başlığının savunulan ülkeye zarar vermesi önlenir.

Hava savunma sistemleri üç ana birimden oluşur. Bunlar, düşman ülke tarafından atılan balistik füzelerin yörüngelerini tespit edebilecek yetenekte gelişmiş radarlar; balistik füzeleri havada imha edecek füzeler ve fırlatma rampaları ile tüm operasyonun gerçekleştirilmesini sağlayan komuta-kontrol merkezidir. Radar sistemleri ve füzesar rampalarının nerelere yerleştirileceğine tehdidi yaratan balistik füzelerin başlık taşıma

⁷ Mark A. Lorell, *et.al. Going Global? US Government Policy and the Defense Aerospace Industry*, RAND Project AIR FORCE, 2002; Dale M. Davis, *Air-to-Surface Missile*, US Patent 3,731,633, 1973.

⁸ Bu sebeple, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin ve ABD'nin, karşı tarafın sahip olduğu karaya konuşlandırılmış kıtalararası menzile sahip nükleer başlık taşıyabilen balistik füzelerin (*Inter-Continental Ballistic Missiles - ICBM*) sığınaklarının bulunduğunu tahmin ettiği bölgeleri vurmak üzere nükleer silahlarla saldırı planları bulunmaktaydı. "*Counter-Force Targeting*" olarak bilinen bu strateji ile karşı tarafın elinde bulunan ICBM'leri kullanılamaz hale getirecek bir yıkıma sebebiyet verebilecek yoğunlukta nükleer saldırı planları yapılmaktaydı.

⁹ Alçak irtifa hava savunma sistemleri ("*Patriot*" veya "*S-300*" vb.) için bkz, John Pike ve Peter Voth, *Current Plans for Missile Defence*, UNIDIR, 2001. <http://www.unidir.org/pdf/articles/pdf-art89.pdf>; Steven A. Hildreth, "Missile Defense: The Current Debate," *CRS Report for Congress*, 21 Ağustos 2003.

kapasiteleri ile menzillerine ve bu füzelere karşı korunacak coğrafyanın büyüklüğüne ve yapısına bağlı olarak karar verilebilir. Kısa menzilli balistik füzelere karşı önlem alınması gerekiyorsa, füzenin uçuş rotasını en kısa sürede tespit edebilecek yakınlıkta bir radar üssünün bulunması gerekir. Anti balistik füze fırlatma rampalarının da füze halen havadayken kısa uçuş süresi içinde onu havada imha edebilecek kadar süratli bir şekilde hedefine varabilecek yakın bir yere konuşlandırılmalıdır. Ancak, uzun menzilli balistik füzelere karşı önlem alınması gerekiyorsa, radar üssünün ve anti balistik füze fırlatma rampalarının tehdidin kaynaklandığı coğrafyaya mesafesi de uzaklaşır.

Füze Kalkanı Projesinin Gündeme Gelmesi ve Gelişim Süreci

Doğu Batı bloklaşmasının yaşandığı Soğuk Savaş yılları boyunca Sovyetler Birliği, başta nükleer silahlar olmak üzere kimyasal ve biyolojik silahlar üretmek ve geliştirmek konularında çalışmış ve bu silah kategorilerinden çok büyük miktarlarda üretmek Birligi oluşturan cumhuriyetlerin bazılarında kullanıma hazır şekilde konuşlandırmış, bazılarında ise stoklama yoluna gitmiştir. Bu çeşit silahları geliştirme projelerinde Sovyetler Birliği'ni oluşturan cumhuriyetlerin hemen tamamında yüzlerce bilimsel araştırma kurumunda ve laboratuvarlarda binlerce bilim adamı, uzman ve teknisyen büyük gizlilik ortamında ve merkezi otoritenin gözetiminde çalışıyorlardı.¹⁰ Ancak Sovyetler Birliği'nin yıkılmasını takip eden süreçte yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal olaylar ve merkezi otoritenin kaybolması, çok küçük miktarları dahi çok sayıda canlının yaşamına son verebilecek olan nükleer, kimyasal ve biyolojik maddelerin eskiye oranla çok daha kolay erişilebilir, emniyet tedbirleri bakımından yetersiz ve denetimsiz ortamlarda kalmalarına yol açtı. Sovyetler Birliği döneminde araştırma merkezlerinde kitle imha silahı üretiminde kullanılan malzemelerin ne miktarlarda üretildiği ve stoklandığının tam sağlıklı kaydının tutulmamış olması sebebiyle günümüz itibariyle bu malzemelerin ve bu alanda çalışmış olan bilim adamı ve teknisyenlerin hangi konumlarda olduğunu kestirmek oldukça güçtür.¹¹ Dolayısıyla, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan bağımsız devletlerde kötü ekonomik ve toplumsal şartlarda ve yetersiz güvenlik ortamında bulunan malzeme, teknoloji ve bilgi birikimi, kitle imha silahı kapasitesi geliştirmek isteyen ancak bunun için bilimsel ve teknik alt yapısı yetersiz ülkelerin ilgi odağı haline gelmiştir. Bu gibi malzeme, teknoloji ve bilimsel birikimin yasal olmayan yollardan kaçakçılığının yapıldığı birçok olayla tespit edildi.¹²

Soğuk Savaş yılları boyunca iki kutuplu sistemde nükleer “dehşet dengesi”¹³ altında bilimsel, teknik ve mali imkânsızlıklar sebebiyle askeri açıdan büyük devletlerle

¹⁰ Gulbarshyn Bozheyeva, Yerlan Kunakbayev ve Dastan Yeleukenov, “Former Soviet Biological Weapons Facilities in Kazakhstan: Past, Present, and Future,” *CNS Occasional Papers*, 1999. Kenneth Alibek ve Stephen Handelman, *Biohazard: the Chilling True Story of the Largest Covert Biological Weapons Program in the World*, Random House, 1999.

¹¹ Kibaroglu, “Amerikan Ulusal Füze Savunma Sistemi”.

¹² Bu konuda detaylı bilgi için bkz. <http://cns.miis.edu>.

¹³ ABD ile Sovyetler Birliği arasında nükleer alanda hızlı silahlanma yarışı sonucu varılan ve tüm dünyanın yok olmasına sebep olabilecek bir çatışma olasılığını donduran dengeyi o dönemde *RAND Corporation* bünyesinde araştırmalar yapan strateji uzmanı Albert Wohlstetter 1956 yılındaki aynı başlığı taşıyan bir çalışmasında “*delicate balance of terror*” olarak tanımlamıştır.

baş edebilecek askeri yetenek geliştiremeyen ve bu sebeple dış politikalarında fazlaca iddialı olamayan geçmiş dönemin az gelişmiş ülkelerinden bazıları, günümüzde kitle imha silahları ve bunları uzaktaki hedeflere gönderebilecek balistik füzeler geliştirme çabasına girdiler. Özellikle İran ve Kuzey Kore'nin geliştirdikleri balistik füzelerin 2.500 kilometreye varan menzilleri, söz konusu ülkelerin, çok uzak olmayan bir gelecekte kıtalararası menzile sahip balistik füzeler geliştirmeleri olasılığını gündeme getirdi.¹⁴ Hali hazırda İran ve Kuzey Kore gibi ülkelerin balistik füze geliştirmede ulaştıkları seviye ve kitle imha silahı içeren başlıkları bu füzelere yerleştirerek daha uzak menzillere gönderebilecek kapasiteleri geliştirmelerine karşısında, başta ABD ve İsrail olmak üzere bazı ülkeler gelecekte maruz kalabileceklerini düşündükleri bu silah sistemlerinin tehdidine karşı etkin savunma sistemleri geliştirmek istediler.¹⁵ Dolayısıyla, ABD'nin kıtalararası balistik füzelere karşı etkili olması öngörülen ulusal hava savunma sistemi geliştirmek çabasının ardında bu yönde algıladığı tehdidin yattığı resmen ifade edildi.¹⁶

Ronald Reagan'ın Başkan olduğu 1980'li yıllarda, "Yıldız Savaşları" adıyla bilinen ve Sovyetler Birliği'nin sahip olduğu nükleer başlık taşıyabilen kıtalararası balistik füzelere karşı bir önlem olarak düşünülen "Stratejik Savunma İnisiyatifi" projesi¹⁷ 1990'lı yıllarda göreve gelen Başkan Bill Clinton döneminde "Füze Kalkanı" olarak yeniden gündeme geldiğinde¹⁸ kurulması öngörülen anti-balistik füze savunma sisteminin etkin kullanılabilmesinin önünde bazı sorunlar bulunmaktaydı. En önemli sorun, söz konusu hava savunma sistemi teorik olarak mümkün görülse de pratikte kesinlikle başarılı olacağı garantisinin bilimsel çevrelerce verilememesiydi.¹⁹

ABD, Kuzey Kore ve İran gibi ülkelerin kıtalararası balistik füze geliştirmesi durumunda ortaya çıkacak tehdidi bertaraf etmek amacıyla 1990'ların ikinci yarısında hızlandırdığı çalışmalarla Alaska bölgesinde 100 bataryalık anti-balistik füzesarar sistem konuşlandırılma kararı aldı.²⁰ 2005 yılında kullanılabilir hale getirilmesi planlanan hava savunma sistemi için ilk aşamada 20 batarya ve takip eden yaklaşık beş yıl içinde sistemin geri kalan kısmının da konuşlandırılmasıyla ABD topraklarının tamamı kıtalararası

¹⁴ "Iran's Ballistic Missile Capabilities: A net assessment," *Press Statement by the Director General and Chief Executive of the IISS*, 11 Mayıs 2010; "An Overview of North Korea's Ballistic Missile Program," *NCNK Issue Brief*, 28 Nisan 2011.

¹⁵ Joshua Mitnick, "N. Korea's Nuclear Defiance may Embolden Iran, Israelis Worry", *Christian Science Monitor*, 31 Mayıs 2009; Raymond Millen, "Welcome Iran and North Korea to the Nuclear Club: You're Targeted", *Strategic Studies Institute*, 1 Haziran 2005.

¹⁶ "Obama: Iran Nuclear Program Poses Continued Threat", *CBS News*, 2 Kasım 2011; "President Obama Says North Korea Poses a 'Serious and Ongoing Threat'", *ABC News*, 23 Kasım 2010.

¹⁷ Donald R. Baucom, *The Origins of SDI, 1944-1983*. Lawrence, University Press of Kansas, 1992.

¹⁸ Scott K. McMahon, *Pursuit of the Shield: The U.S. Quest for Limited Ballistic Missile Defense*. Lanham, Md. University Press of America, 1997.

¹⁹ Andrew M. Sessler *et al.* "Countermeasures: A Technical Evaluation of the Operational Effectiveness of the Planned US National Missile Defense System", *Union of Concerned Scientists MIT Security Studies Program*, Nisan 2000.

²⁰ Steven A. Hildreth, "National Missile Defense and Alaska", *CRS Report for Congress*, 13 Temmuz 2001.

balistik füze saldırılarına karşı korunmuş olacaktır.²¹ Ayrıca, füze bataryalarının etkili olarak kullanılması için tüm dünya ölçeğinde erken uyarı sistemleri ve geniş bir radar ağı kurulması gerektiği de ifade edilmektedir.²²

Ekim 1999'da ilk denemesi başarıyla yapılan hava savunma sisteminin, Ocak ve Temmuz 2000'de yapılan diğer iki denemesi başarısız oldu.²³ Füze Kalkanı'nın tam anlamıyla yeterli görülmesi için çok sayıda test yapılması gerektiği anlaşıldı. Bazı askeri uzmanlara göre özellikle uçuş kontrol sistemleri ile ilgili simülasyon çalışmalarından yeterli güvenilirlikte sonuç alınmadan testlerin yapılması yanlıştı.²⁴ Bu çevreler, teknik mülhazalar dışında zamanından önce yapılan ve başarısız olan testlerin sistem hakkında olumsuz yargıların pekişmesine de sebep olduğunu tespit ettiler. Bilim çevrelerinde ve siyasi platformda yapılan hararetli tartışmalara karşın ABD'de o dönemde hâkim olan genel yaklaşım hava savunma sisteminin gerçekleştirilmesi yönünde oldu.²⁵

Füze Kalkanı Projesine İlk Tepkiler: Rusya'nın Muhalefeti

ABD'nin Füze Kalkanı projesini geliştirmek istemesinin karşısına teknik ve teknolojik sorunların yanı sıra uluslararası antlaşmalara taraf olmasından doğan siyasi ve hukuki sorunlar da çıkmıştır. ABD ve Sovyetler Birliği Soğuk Savaş yıllarında ikili düzeyde 1972 tarihli Anti Balistik Füzeler Anlaşması'nı (ABM) imzalayarak, anlaşma hükümlerince izin verilenin dışında ülke toprakları üzerinde herhangi bir hava savunma sistemi kurmayacaklarını beyan ve taahhüt etmişlerdi.²⁶ Dolayısıyla, ABD'nin hava savunma sistemini kurabilmesi için ya Rusya Federasyonu ile anlaşarak ABM'nin kısıtlayıcı hükümlerinde değişiklikler yapmak yoluna gitmesi, ki Rus liderler ve uzmanlar bu talebe şiddetle karşı çıkmışlardır, ya da ABD'nin ABM Anlaşması'ndan çekilmesi gerekmektedir.²⁷ Bu olasılık karşısında Rusya Federasyonu yetkilileri, ABD ile imzaladıkları bir dizi silahsızlanma antlaşmalarından çekilebileceklerini ve çok taraflı uluslararası silahların kontrolü anlaşmalarına etkin katkılarını ve işbirliğini sona erdireceklerini ifade ettiler.²⁸ Böyle bir gelişmenin Soğuk Savaş ortamına yeniden dönülmesi ve uluslararası istikrar ve barış ortamının bozulması anlamına gelmekteydi.

²¹ "Bush Vows To Build Missile Defense System 'Essential' to Meeting Threats," *The Washington Times*, 18 Aralık 2002.

²² Kibaroglu, "Amerikan Ulusal Füze Savunma Sistemi".

²³ "Interceptor Misses Target In Missile Shield Test; Defense: Likelihood Grows That Clinton Won't Deploy System Meant To Protect U.S. From Attacks After Device Fails To Hit Dummy Warhead Launched From California", *Los Angeles Times*, 19 Ocak 2000.

²⁴ "Heavy Pressure on US Missile Defense Test", *ABCNews*, 11 Temmuz 2001.

²⁵ "Blast Off: Ready Or Not, Bush Commits To Missile Defense", *Pittsburgh Post-Gazette*, 7 Mayıs 2001.

²⁶ Anti-Balistik Füzeler Antlaşması Madde IX. <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/abm/abm2.html>

²⁷ Steven Lee Myers, "U.S. Asking Russia To Ease The Pact On Missile Defense", *New York Times*, 21 Ocak 1999; Judy Keen, "Bush Launches Program for Anti-missile Defense Plan would Break '72 ABM Treaty", *USA Today*, 2 Mayıs 2001.

²⁸ David Hoffman ve William Drozdiak, "Russia Tells U.S. to Drop Missile Shield; European Allies Fear Arms Control Breach, Hope Test Failure Will Delay Effort", *Washington Post*, 9 Temmuz 2000.

Rusya ile ABD arasında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından geliştirilen iyi ilişkiler sıcak çatışma olasılığını asgariye indirdi ve tesis edilen güven ve istikrar ortamı sayesinde taraflar önemli sayıda nükleer başlığı imha etmeye başladılar. Menzilleri 1.500 ila 5.500 kilometre arasında değişen nükleer füze kategorisinin tümünden ortadan kaldırılmasını öngören 1987 tarihli Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması (*Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty-INF*) ve kıtalararası menzile sahip füzelere konuşlandırılabilen stratejik nükleer başlıkların sayısını kademeli olarak önce 6.000–6.500 ve sonra 3.000–3.500 mertebelerine indirmeyi öngören START I (1991) ve START II (1993) Anlaşmaları sayesinde nükleer alanda uzun vadeli de olsa silahsızlanma yolunda önemli adımlar atıldı.²⁹ ABD ve Rusya son olarak 8 Nisan 2010 tarihinde imzaladıkları “Yeni START Antlaşması” ile kullanıma hazır stratejik nükleer başlık sayısını 1.550 ile sınırladılar.

ABD ve Rusya Federasyonu Soğuk Savaş yıllarında ulaşılan dengeleri kontrollü olarak devam ettirmek istemekte ve birbirlerinin askeri alanda yaptıklarını yakından takip etmektedirler. Bunda amaç dengely gözetmektir. Hava savunma sistemi kurarak kendi topraklarını tam anlamıyla korunaklı hale getirmeyi hedefleyen ABD'nin gelecekte olası bir sürpriz saldırısı durumunda Rusya'nın artık etkin karşılık vermesi olasılığının kalmayabileceği iddia edilmektedir. ABD'nin Rusya'ya karşı bugün için uygulamadığı cüretkâr ve baskıcı politikaları uygulamakla tehdit edebileceği Rus uzmanlar tarafından öne sürülmektedir. Bu olasılığı kabul edilemez bulan Rusya yukarıda sözü edilen anlaşmalardan çekilme ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi rejimlerine verdiği desteği azaltma tehdidini her ortamda dile getirmektedir.³⁰ Bununla beraber, Rusya'nın ABD'ye sert tepkisinin ardında, Füze Kalkanı kurulduğu takdirde bozulacağını iddia ettiği stratejik dengenin yeniden tesis edilebilmesi için onlarca milyar dolara mal olacak bir hava savunma sistemine kaynak ayırmak istememesinin yattığını da göz ardı etmemek gerekir.

Füze Kalkanı Projesine İlk Tepkiler: *Avrupa'nın Kaygıları*

NATO içindeki bazı müttefikleri de ilk gündeme geldiği dönemde Füze Kalkanı konuşlandırma girişimi sebebiyle Amerika'ya karşı çıkmışlardır.³¹ Fransa, İngiltere ve Almanya gibi ülkelerin karşı çıkışlarında en temel gerekçenin prensip düzeyinde olduğu ifade edilmiştir.³² NATO ittifakı çerçevesinde ortak savunma yükümlülüğü içinde olan ülkelerden birinin diğerlerinden bağımsız olarak kendi şartlarına uygun bir savunma mekanizması geliştirme yoluna gitmesi prensip olarak tepki yaratmıştır.³³ ABD'nin

²⁹ *Treaty Between The United States Of America And The Union Of Soviet Socialist Republics On The Elimination Of Their Intermediate-Range And Shorter-Range Missiles*, Aralık 1987, <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/inf2.html>; Strategic Arms Reduction Treaty I and II, 1991 ve 1993, <http://www.state.gov/www/global/arms/starhtml/start1.html>

³⁰ “Rusya: Füze kalkanına diplomatik olmayan yöntemlerle de karşılık vereceğiz,” *Milliyet*, 21 Ağustos 2008; “Russia Fires Warning Shot over US Missile Plan,” *Guardian*, 7 November 2008.

³¹ Maximé Larive, “The Building of the US Missile Shiled in Europe, The Triangular Relationship: US, EU, Russia,” *European Union Miami Analysis Special Series*, Cilt 11, No. 8, Haziran 2011.

³² Ibid.

³³ Hildret ve Ek, “Missile Defense”.

ulusal düzeyde etkili olabilecek bir Füze Kalkanı'nı konuşlandırması durumunda, NATO içindeki Avrupalı ülkeler Soğuk Savaş yıllarında taşıdıkları bir endişeye geri döneceklerini düşünmüşlerdir.³⁴

Soğuk Savaş yıllarında ABD ve Sovyetler Birliği ellerinde bulunan on binlerce başlığa rağmen “dehşet dengesi” sebebiyle bu silahları birbirlerine karşı kullanamayacakları yargısı hakimdi. Daha da ileri gidilerek, Doğu Bloğu ülkeleri tarafından Batı Avrupa ülkelerine yönelik olarak yapılacak ve ABD'yi doğrudan hedef almayan bir konvansiyonel ya da küçük çaplı bir nükleer saldırı karşısında, topraklarının Sovyet nükleer silahlarına hedef olmaması için ABD'nin böyle bir çatışmaya girmeyeceği ve Avrupa'nın yardımına gelmeyeceği Avrupalı güvenlik uzmanları tarafından sıkça ifade edilmekteydi.³⁵ ABD yönetiminin Münih, Berlin, Londra veya Paris için New York, Washington, Chicago ya da Los Angeles'i riske atmak istemeyeceği iddialarına yönelik olarak Amerikalı uzmanların verdikleri sözlü güvenceler yeterli olmuyordu. Bu durum karşısında ABD yönetimi Batı Almanya topraklarında konuşlandırmak üzere 300 bin Amerikan askerini Avrupa'ya gönderdi. Bu küçük çapta bir Amerikan şehrinin “sanal” olarak Avrupa'da kurulması anlamına geliyordu. Olası bir Varşova Paketi saldırısında en az 300 bin askerini kaybedecek olmasının hiç bir Amerikan yönetimi tarafından göze alınamayacağını kabul eden Batı Avrupalı müttefikleri sonunda ABD'ye güven duymuşlardır.

Soğuk Savaş'ın bitimiyle deniz aşırı bölgelerdeki askerlerin büyük bir kısmını geri çeken ABD bu çerçevede Almanya'daki 300 bin askerini de büyük oranda geri çekti. Dolayısıyla, artık Avrupa'da olası bir saldırıda yok edilme riski taşıyan “sanal” Amerikan “şehri” kalmadı.³⁶ Ulusal savunma sistemini gerçekleştirdiği takdirde ABD'nin güvenlik açısından kendisine yeterli hale geleceğini düşünen Avrupalı müttefikleri, bu ülkenin Avrupa'nın savunması konusunda isteksiz olacağını ve Rusya'nın Nisan 2000 tarihli askeri doktrini sebebiyle, bu ülkenin halen koruduğu büyük nükleer gücü karşısında korunmasız kalacaklarını düşünmüşlerdir.³⁷

Bu gibi kaygıları gidermek amacıyla ABD yönetimi, Füze Kalkanı'nı başarılı şekilde gerçekleştirdiği takdirde, bu teknoloji ve bilgi birikimini Avrupalı müttefikleri ile paylaşacağını ifade etmiştir.³⁸ Bu öneri Avrupa'da ilk başta herhangi bir heyecan yaratmadı. Bunun birinci nedeni, ABD yönetiminin teknolojik ve bilimsel paylaşım konusunu sadece sözle ifade etmesi ve bağlayıcı hukuki bir taahhütte bulunmamış olmasıydı. İkinci neden, Füze Kalkanı'nı geliştirme çabalarında güvenilir bir sisteme ulaşılmamasının uzak bir ihtimal olmasına rağmen, ABD'nin bu çabaları sonucu boş yere Rusya'nın tepkisini çekerek bu ülkenin uluslararası güvenlik konularında daha sert bir tutum takınmasına ve tehdit düzeyini yükseltmesine sebep olduğu görüşünün Avrupa'da hâkim olmasıydı.

³⁴ Larive, “The Building of the US Missile Shiled”.

³⁵ Thomas C. Schelling, “Nuclear Strategy in Europe,” *World Politics*, Nisan 1962; Peter Paret, Gordon Craig ve Felix Gilbert (Eds.), *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton University Press, 1986.

³⁶ Colin McInnes, *Security and Sovereignty in the New Europe*, London, Routledge, 1992.

³⁷ Kibaroğlu, “Amerikan Ulusal Füze Savunma Sistemi”.

³⁸ “Clinton Promises to Share Missile Defense Technology,” *Gettysburg Times*, 1 Haziran 2000.

Amerikan Ulusal Füze Savunma Sistemi'nden NATO'nun Füze Kalkanı'na

ABD Başkanı Bill Clinton'ın ikinci kez görev yaptığı dönemin sonlarına doğru Amerikalı askeri yetkililerin ve uzmanların Ulusal Füze Savunma Sistemi projesinin hangi siyasi hedefler doğrultusunda geliştirilmesi gerektiği konusunda askeri-stratejik seviyede karar verilmesi yönündeki beklentisine Başkan Clinton'ın cevabı bu kararın bir sonraki seçilecek Amerikan Başkanına bırakılması yönünde oldu.³⁹ Clinton'dan sonra ABD Başkanı olan George W. Bush daha Beyaz Saray'daki ilk yılını tamamlamadan ülkesinin maruz kaldığı 11 Eylül 2001 tarihindeki terörist saldırı sebebiyle dış politika ve güvenlik politikaları alanında önceliği Afganistan ve Irak özelinde devlet-dışı aktörler olarak tanımlanan uluslararası terör şebekeleriyle mücadele konularına vermek zorunda kaldı. Bu nedenle, Ulusal Füze Savunma Sistemi konusunda yapılan çalışmalar devam etmekle beraber gündemde fazla yer işgal etmedi. Ancak, İranlı muhalif grup "Halkın Mücahitleri Örgütü"nü'nün Ağustos 2002'de İran'ın gizli nükleer tesisler inşa etmekte olduğu ve nükleer silah geliştirme niyetinin bulunduğu iddiaları üzerine, İran'ın balistik füze kapasitesinin gelişmesi süreci Bush yönetimi tarafından yakın takibe alındı.⁴⁰ Bu gelişmelere ek olarak, İran'da Haziran 2005'te yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Mahmut Ahmedinejad'ın göreve gelmesiyle birlikte İsrail'i hedef alan sert açıklamaları ve tehditkâr ifadeleri, İran kaynaklı tehdit değerlendirmelerinin yalnızca ABD ve İsrail tarafından değil bazı önde gelen Avrupalı ülkeler tarafından da endişe verici bulunmasına ve karşı önlemler geliştirilmesi sürecinin yeniden gündemin ön sıralarına tırmanmasına yol açtı.⁴¹

Kasım 2002'de Çek Cumhuriyeti'nin başkenti Prag'da gerçekleşen NATO Zirvesi'nde Amerikan Ulusal Füze Savunma Sisteminin tüm İttifak üyelerini kapsayacak şekilde geliştirilmesi prensibi benimsendi.⁴² Takip eden yıllarda Bush yönetimi ABD topraklarına yönelik olarak İran'dan atılabilecek balistik füzelere karşı NATO üyesi olan Çek Cumhuriyeti'nde radar tesisleri ve Polonya'da anti-balistik füze rampaları konuşlandırma kararı aldı. Ancak, Bush yönetiminin bu kararı, Kasım 2008 Başkanlık seçimleri sonrasında göreve gelen Barack Obama yönetimi tarafından füze tehdidi değerlendirmesinin gözden geçirmesiyle iptal edildi.⁴³ Bu gelişmeler sonucunda, İran'ın menzilleri en fazla 2.500 kilometreyi bulan füzelerine karşı savunma sistemi konuşlandırmak için Obama yönetiminin yer arayışı çerçevesinde Türkiye'nin konumu ve önemi (bir kez daha) gündeme geldi.⁴⁴

³⁹ "Clinton Defers Decision On Missile Shield The President Said The System Needed More Testing. An Answer on Deployment Will Be Left To His Successor", *Philadelphia Inquirer*, 2 Eylül 2000.

⁴⁰ "Bush: İran'ın Nükleer Silahlara Sahip Olmasına Karşıyız", *Haber7*, 23 Şubat 2005.

⁴¹ Benzer şekilde Uzakdoğu'da Kuzey Kore'nin Ekim 2006 ve Mayıs 2009 tarihlerinde gerçekleştirmiş olduğu nükleer silah denemeleri, ABD'nin yakın müttefikleri olan Güney Kore ve Japonya'nın güvenlik ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla denize konuşlandırılmış hava savunma sistemlerini bu iki müttefikinin işbirliği ile geliştirmesine hız vermesine yol açtı. Bkz. Justin McCurry, "US and Japan Begin Joint Military Exercise", *Guardian*, 3 Aralık 2010.

⁴² "Missile Defence," *NATO*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49635.htm.

⁴³ "Obama Defends Decision to Shelve European Missile Shield", *Fox News*, 17 Eylül 2009; Cole Harvey, "Obama Shifts Gear on Missile Defense", *Arms Control Association*, Ekim 2009, http://www.armscontrol.org/act/2009_10/missiledefense.

⁴⁴ Serdar Erdurmaz, "Füze Kalkanı Sistemi ve Türkiye, ABD Tek Başına Gerçekleştiremediği Zorlamayı NATO Kanalıyla mı Kabul Ettirecek?", *Türksam Silahsızlanma Çalışmaları*, <http://www.turksam.org/tr/yazdir2207.html>.

Türkiye'nin Füze Savunma Sistemlerine Yaklaşımı

Türkiye'nin çevresinde bulunan birçok ülkenin kitle imha silahlarına ve bunları gönderme araçları olan balistik füzelere sahip oldukları ve bu kapasitelerini geliştirmek istedikleri bilinmektedir.⁴⁵ Dolayısıyla, Türkiye'nin hava savunma sistemlerine sahip olması ya da ittifak ilişkileri çerçevesinde buna sahip olan ülkelerle işbirliği içinde hava savunma sistemlerini topraklarına konuşlandırmak istemesi, karşı karşıya bulunulan tehdit dikkate alındığında, anlaşılır bir politikadır. Ancak, ABD 1990'lı yıllarda Ulusal Füze Savunma Sistemi'ni geliştirirken Türkiye'nin de bu sistemden istifade edebileceği önerisini getirdiğinde, konuya olumlu yaklaşan Türk yetkililerin uzun süren görüşmeler sonrasında cevabı "ihtiyacımız var ama prensip olarak proje NATO bünyesinde geliştirilmesi gerekir" şeklinde oldu.⁴⁶

Türkiye, geçmiş tecrübeler nedeniyle stratejik savunma konularında ABD ile ikili düzeyde kalmak istememektedir. Bunların en önemlisi Jüpiter füzeleri konusudur. 1961 yılında Türkiye'ye yerleştirilen Jüpiter füzeleri, hemen sonrasında Ekim 1962'de yaşanan Küba krizi sırasında ABD Başkanı John F. Kennedy ile SSCB Komünist Parti Genel Sekreteri Nikita Kruşçev arasında gizlice yapılan bir mutabakat sonrası Türkiye'ye danışılmadan Türkiye'den söküldü.⁴⁷ Bu durum Türkiye için bir güvenlik zafiyetine neden olmasa da siyaseten bir güvensizlik yarattı. Türkiye'de siyasi, diplomatik ve askeri çevrelerde 1962'de Jüpiter'lerin sökülmesi kararından, 1964'te ABD Başkanı Johnson'un Başbakan İnönü'ye yazdığı sert üsluplu mektuptan ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sebebiyle 1975–78 yılları arasında ABD Senatosu'nun Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosundan Türk devlet adamlarının çıkarttığı dersler oldu. Bu sebeple, savunma konularında Türkiye NATO bünyesinde karar mekanizmasında eşit ağırlıklı bir konumda olmak istemektedir.

Bütün bu çekincelere rağmen, Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrasında girişilen 1991 Körfez Savaşı öncesinde, Saddam Hüseyin yönetiminin sahip olduğu SCUD füzelerine karşı önlem olarak Amerikan "Patriot" anti balistik füze sisteminin Türkiye'ye yerleştirilmesi, konunun takip eden yıllarda da gündemde kalmasına ve Türk askeri ve diplomatik yetkililerin bu silah sistemine ilgi göstermesine sebep oldu. Türk yetkililerin ABD'li karşıtları ile yapmış oldukları görüşmelerde ileri düzeyde bilimsel ve teknolojik birikim gerektiren bu sistemlerin geliştirilmesinde, kurulmasında ve kullanılmasında Türkiye'nin de belli bir oranda ortak olarak görülmesi ve özellikle bilimsel ve teknolojik birikimin Türkiye'ye de aktarılması ve zaman içinde birlikte geliştirilmesi konuları yer aldı.

Türkiye ile ABD arasında süren görüşmelere, 1990'lı yılların ortalarında Türk-İsrail ilişkilerinde hızlı gelişmeler kaydedilmesi ve askeri boyutun bu ilişkilerde ön plana

⁴⁵ Ian Lesser, Bruce Nardulli ve Lory Arghavan, "Sources of Conflict in the Greater Middle East", *RAND*, 1998.

⁴⁶ 1990'lı ve 2000'li yıllarda yazarın askeri ve diplomatik çevrelerde yetkililerle yapmış olduğu mülakatlarda (bir kısmı kaynak gösterilmemek kaydıyla) ifade edilen görüşler ve bu görüşmelerden edinilen intibalar.

⁴⁷ Nur Bilge Criss, "Strategic Nuclear Missiles in Turkey: The Jupiter Affair, 1959–1963", *Journal of Strategic Studies*, Cilt 20, Sayı 3, 1997; Mustafa Kibaroğlu, "Reassessing the Role of US Nuclear Weapons in Turkey", *Arms Control Today*, Cilt 40, Sayı 5, Temmuz 2010.

çıkmasıyla, İsrail de dâhil olmuş ve İsrail-ABD ortaklığında geliştirilen “Arrow-II” adlı hava savunma sistemi geliştirme projesine Türkiye'nin de dâhil edilmesi olasılığı gündeme geldi.⁴⁸ Ancak, bu konuda uzun yıllar süren görüşmelerden bir sonuç alınamadı. Arrow-II projesinde Türkiye'nin, beklenenin aksine, yer alamamasının ardında gerek İsrail'in, gerek ABD'nin Türkiye ile en ileri seviyedeki bilim ve teknolojinin kullanıldığı silah sistemine ait sırları paylaşmak istememesi olduğu düşünülmektedir. Bu konuda Amerikalı yetkililer, ABD'nin değil asıl İsrail'in Türkiye ile teknoloji paylaşımı konusunda çekinceleri olduğunu ifade ederken, İsraili yetkililer de asıl ABD'nin böyle bir paylaşım konusunda çekinceleri olduğunu vurgulamaktaydılar.⁴⁹ Sonuçta, 2000'li yılların başlarında İsrail, ABD ile birlikte geliştirdiği anti balistik füzeleri başarı ile test edildi.⁵⁰

Füze Kalkanı Projesi'nde Türkiye'nin Yeri ve Rolü

Tüm NATO ülkelerinin topraklarını, askeri birliklerini ve halklarının tamamını balistik füze tehdidine karşı korunaklı kılmayı amaçlayan Füze Kalkanı projesi İttifak'ın Kasım 2010'daki Lizbon Zirvesi'nde benimsendi. Bu çerçevede, Füze Kalkanı'nın Türkiye'ye kurulması önerilen birimi radar sistemi olmuştur. Tehdit olarak ismi zikredilmese dahi, İran'dan atılacak ve Avrupa topraklarını vurabilecek füzelere karşı bir hava savunma sistemi kurulması düşünüldüğü dikkate alındığında, radarın Türkiye'nin doğu bölgelerinde ve atılan füzeleri karşılamak için kurulacak anti balistik füze bataryalarının da Romanya topraklarına konuşlandırılmaları gerekmektedir.⁵¹ Bundan başka, Aegis sınıfı savaş gemilerinde bulunan radar sistemleri ve füze atacak sistemler olması sebebiyle bu gemilerin Doğu Akdeniz'de, Ege'de hatta Karadeniz'de konuşlandırılması talebi söz konusu olabilir.⁵²

NATO zirvesi öncesi dönemde gündemde tartışılan en önemli konulardan biri balistik füze kapasitesine sahip olan İran ve Kuzey Kore gibi ülkelere karşı Füze Kalkanı'nın geliştirildiğinin resmi belgelerde açıkça vurgulanıp vurgulanmayacağı idi.⁵³ Diğer bir konu da, Füze Kalkanı'nın hangi senaryolar dâhilinde kullanılacağı ve İttifak dışındaki İsrail gibi “dost” ülkelerin de Füze Kalkanı'nın korumasından istifade edip etmeyecekleri sorusu idi.

İran'ın Tehdidin Kaynağı Olarak Gösterilmesi Konusu

Kasım 2010 Lizbon Zirvesi'nde Füze Kalkanı projesinin hayata geçirilmesi yönünde

⁴⁸ Mustafa Kibaroglu, “Turkey and Israel Strategize”, *Middle East Quarterly*, Kış 2002, Cilt 9, Sayı 1, s.61–65.

⁴⁹ Yazarın o dönemde Amerikalı ve İsraili askeri ve diplomatik çevrelerde yaptığı görüşmelerde dile getirilen görüşler ve edinilen intibalar.

⁵⁰ www.army-technology.com/projects/arrow2/.

⁵¹ Selin M. Bölme, “NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi”, *SETA Analiz*, Aralık 2010.

⁵² Karadeniz'e Amerikan gemilerinin gelmesi ve uzun süreli kalması talebi Montreux Boğazlar Sözleşmesi sebebiyle Türkiye açısından ciddi sıkıntı yaratabileceği göz ardı edilmemelidir. Bkz. *Montreux Convention*, 20 Temmuz 1936, http://www.ntip.navy.mil/montreux_convention.shtml.

⁵³ Bölme, “NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi”.

bir karar alınırken söz konusu projenin geliştirilmesine sebep teşkil ettiği ifade edilen İran'ın balistik füze kapasitesinin ve dolayısıyla İran'ın isminin resmi belgelerde açıkça geçmesi konusuna Türkiye'nin çok açık ve net bir tepkisi oldu. Zirve öncesindeki hazırlık görüşmelerinde, basına verilen demeçlerde ve zirve sırasındaki tartışmalarda herhangi bir ülkenin isminin zikredilmesinin Türkiye tarafından kabul görmeyeceği vurgulandı.⁵⁴ Hatırlanacağı gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikalarının yarattığı tehdide karşı NATO'yu kuran 4 Nisan 1949 tarihli Washington Antlaşması'nın hiçbir maddesinde Sovyetler Birliği'nin ya da bir başka ülkenin adı düşman ülke olarak geçmemektedir.⁵⁵ Geçmişte hiçbir bir ülke adı açıkça ifade edilmemiş olduğuna göre Lizbon'daki NATO Zirvesi'nde İran, Kuzey Kore ya da bir başka ülkenin adının kayda geçirilmesinin bir gereği olmadığı İttifak üyeleri tarafından sonunda kabul edildi.⁵⁶

İran'ın, tehdidin kaynağı ülke olarak gösterilmesinin yanı sıra, isminin resmi kayıtlarda yer almasının Türkiye açısından bir diğer sakıncası da, İranlı yöneticilerin bu tarz bir açıklamayı gerekçe göstererek ve buna bağlı olarak ülkelerine yönelik tehdidin arttığı bahaneleriyle silahlanma programlarına hız kazandırmaları olasılığıdır. Yüzyıllardır çatışma riski ya da ciddi bir sınır sorunu dahi yaşamadan İran ile ikili ilişkilerinde belli bir güç dengesini gözetken Türkiye, İran'ın çeşitli gerekçelerle daha güçlü ve daha çok sayıda silah sistemlerine sahip olmasını meşrulaştıracak bir gelişmeye de yol açılmasını istemedi.

Füze Kalkanı'nın Nasıl ve Ne Zaman Kullanılacağına Kimin Karar Vereceği Sorunu

Füze Kalkanı tartışmaları kapsamında Türkiye'de gündeme gelen, siyasi çevrelerde ve kamuoyunda tartışılan bir diğer önemli konu da "düğmeye kim basacak?" sorusu oldu.⁵⁷ Türkiye'de konunun tartışılmasına yol açan husus, büyük oranda ABD tarafından uzun yıllardır geliştirilmekte olan ve NATO üyesi müttefikleri ile ortak kullanılmasını önerdiği Füze Kalkanı gibi ileri teknoloji ürünü bir savunma silahı sisteminin, yine ABD'nin stratejik ortağı konumunda olan İsrail'in maruz kalabileceği tehditlere karşı da kullanılmasını istemesi durumunda, Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozulduğu bu ortamda, Türk yetkililerin böyle bir talebe karşı çıkacaklarını beyan etmiş olmalarıdır.⁵⁸

NATO bünyesinde askeri birimler tarafından çeşitli olasılıklara karşı harekât planları hazırlanır ve yazılı protokoller haline getirilir. Bir saldırı olduğunda panik olarak

⁵⁴ Patrick Goodenough, "At Turkey's Insistence, NATO Will Not Name Iran As a Missile Threat", *CNS News*, 16 Kasım 2010.

⁵⁵ *North Atlantic Treaty*, 4 Nisan 1949, http://www.archives.gov/exhibits/featured_documents/north_atlantic_treaty/

⁵⁶ Şenay Yıldız, "Füze Kalkanı için Türkiye'ye ya Kabul Edersin, ya da Seni Dışlarız Diyemezler", *Akşam*, 18 Kasım 2010.

⁵⁷ "Erdoğan: Füze Kalkanının Butonuna Kim Basacak", *Vatan*, 29 Aralık 2010.

⁵⁸ "CHP: Füze Kalkanı İsrail'i Korumak İçin", *NTVMSNBC*, 6 Eylül 2011; "Erdoğan'ın Restiyle İsrail 'Out'", *Star*, 8 Ekim 2011.

o anda ani bir karar alınması söz konusu değildir. Bu gibi durumlarda kimin ne görev yapacağı, ne sorumluluk alacağı önceden yapılan planlamalarda kararlaştırılır. Günümüzde NATO'nun Füze Kalkanı projesinin en temel unsurlarını Türkiye ve Romanya'daki stratejik önemdeki tesisler içermektedir. Bunlarla eşgüdümlü olarak, gelecekte Füze Kalkanı'nın operasyonel olarak kullanılması gerektiğinde komuta-kontrol Belçika'daki SHAPE Karargâhı'nda görev yapan Amerikalı orgeneral veya oramiral rütbesindeki komutan (SACEUR) tarafından gerçekleştirilecektir.⁵⁹ Ancak, SACEUR'ün NATO'daki protokoller ve teamüller gereği bugüne kadar hep bir Amerikalı orgeneral veya oramiral olduğu ve olacağı unutulmamalıdır.

Bu noktada belki de en çok spekülasyona açık olan senaryo şu olabilir: İran'dan hedefinde İsrail olan füzeler atılması durumunda ABD yönetimi "bu sistemin çoğunu ben geliştirdim ve size verdim, İran füzeleri yakın müttefikim İsrail'e gidiyor, füze savunma sistemini çalıştıralım" yönünde bir talepte bulunabilir. Füzelerin NATO üyesi olmayan İsrail'e yöneldiği bir durumda sistemin çalıştırılıp çalıştırılmayacağı bir soru işareti teşkil ettiği için, Türkiye bu konunun da açıklığa kavuşturulmasını istedi. Zirveyi takip eden aylarda toplanan müttefik ülkelerin Dışişleri ve Savunma Bakanları bu ve benzeri konularda değerlendirmeler yapılmış ve Türk yetkililer Füze Kalkanı'nın sadece NATO üyesi ülkeleri korumak amaçlı olarak kullanılabileceği yönündeki görüşünü İttifak üyesi ülkeler nezdinde kayda geçirterek kabul ettirmiştir.⁶⁰

Türkiye'nin bugünkü tutumu ve İttifak üyesi ülkelerin Türkiye'nin tutumuna yaklaşımları "düğmeye kim basacak" sorusunun cevaplandığını düşündürtebilir. Ancak, bugün için sadece potansiyel bir tehdit olarak görülen İran'ın gelecekte İsrail'e yönelik balistik füzelerle yapacağı bir saldırı gerçekleştiği takdirde, ABD ve Türkiye dışındaki diğer NATO müttefikleri ile SACEUR ne yönde karar alır ve nasıl davranır? Türkiye'nin muhalefetine karşın İsrail'i korumak amaçlı olarak Füze Kalkanı devreye sokulmak istenir mi? Eğer bu yönde bir karar alınmak istenirse, Türkiye topraklarında Malatya Kürecik'te kurulu olan radar sisteminin işletimine Türkiye'nin müdahalesi olabilir mi? Teorik olarak Türkiye'nin onayı olmaksızın İttifak içinde sistemin kullanılması yönünde bir karar alınması mümkün olmamakla beraber, İsrail'in güvenliğini sağlamak gibi bir yükümlüğü olduğunu düşünen ABD yönetiminin ve bazı NATO müttefiklerinin Türkiye'ye yönelik tutumu nasıl olur ve bu tutum Türkiye-NATO ilişkilerini ve NATO'nun geleceğini nasıl etkiler? Bütün bu soruların cevabı bugün siyaseten ve diplomatik açıdan verilebilse dahi, gelecekte ortaya çıkabilecek bir gerçek çatışma ortamında müttefiklerin nasıl davranacağını ve bu davranışlarının ne gibi sonuçlara yol açacağını öngörmek zordur. Bununla birlikte, zaman içinde Türkiye-İsrail ilişkilerinde iyileşme sağlandığı takdirde Türk yetkililer Füze Kalkanı'nın kullanılacağı senaryolarla ilgili tutumlarını yumuşatırlar mı ve 1990'lı yıllarda İsrail'in güvenliği konusunda gösterdikleri hassasiyeti yeniden sergilerler mi şeklindeki soruların da cevabını da şimdiden kesin olarak vermek mümkün değildir.

⁵⁹ SHAPE (*Supreme Headquarters Allied Powers Europe*) Belçika'nın Mons kentindeki NATO Karargâhı'nın isminin kısaltmasıdır. SACEUR (*Supreme Allied Commander Europe*), SHAPE Karargâhı'ndaki en üst düzey komutandır. Şubat 2012 itibarıyla SACEUR Amerikalı Amiral James Stavridis'tir.

⁶⁰ Yazarın, konunun uzmanı Türk diplomati ile yapmış olduğu mülakatta ifade edilen görüşler. 23 Aralık 2011, Ankara.

Füze Kalkanı Projesi'nin Ardındaki (Diğer) Sebepler

Soğuk Savaş döneminde, iki kutuplu uluslararası sistemde “süper güç” konumunda olan ABD ve Sovyetler Birliği'nin birbirlerine karşı çeşitli kategorilerde silahlanma yarışı içinde olmalarını ve “nükleer dehşet dengesi” kapsamında karşılıklı olarak “caydırıcılık” sağlamak adına bazı silah sistemlerini geliştirmek istemelerindeki ısrarı anlamak ve o dönem geçerli güvenlik kuramlarıyla ile açıklamak mümkündür.⁶¹ Soğuk Savaş sonrası dönemde ise, bir yanda, halen süper güç konumunu koruyan ABD ve dünyanın askeri, ekonomik ve siyasi açıdan en güçlü ülkeleri olan NATO müttefiklerinin bulunduğu, diğer yanda, aralarında kısıtlı işbirliği olsa dahi coğrafi uzaklık, askeri ve ekonomik imkân ve kabiliyetlerinin yetersizliği gibi sebeplerle etkili bir ittifak oluşturmaları pek mümkün görülmeden İran ve Kuzey Kore gibi ülkelerin bulunduğu bir kamplaşmadan söz etmek ve bu kamplaşmanın tezahürü olarak Füze Kalkanı gibi bilimsel, teknolojik, hukuki ve ekonomik açılardan tartışılan bir projenin ısrarla gündemde tutulmasını anlamak ve açıklamak kolay olmamaktadır.⁶² Bu sebeple, İttifak bünyesinde kapsamlı bir hava savunma sisteminin geliştirilmesinin esas gerekçesinin İran'ın ve Kuzey Kore'nin sahip oldukları silah kapasitelerinin mi olduğu, yoksa başka amaçlar çerçevesinde mi bu yola gidildiği halen ciddi bir soru işareti teşkil etmektedir.⁶³

NATO'nun Devamının Sağlanması

ABD'nin Füze Kalkanı projesini geliştirmek istemesinin açıklanabilir ve anlaşılabilir başka sebepleri olabilir. Bunlardan birincisi, Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve Varşova Paktı'nın dağılması sonrasında var olma sebebi sürekli sorgulanan NATO'nun varlığına devam etmesi ve bu yolla ABD ile Avrupa arasındaki Kuzey Atlantik bağının korunması bakımından Füze Kalkanı projesinin müttefikleri ortak tehdit değerlendirmesi etrafında güçlü bir şekilde bir arada tutmasıdır. Varşova Paktı'nın dağılmasını takip eden süreçte NATO'nun devamı siyasi, askeri ve akademik çevrelerde sıkça sorgulanmaya başlandı.⁶⁴ Ancak, Soğuk Savaş döneminde devletlerden kaynaklanan tehditlere karşı belli bir alanı savunmaya yönelik olarak yapılmış olan NATO'nun, Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası güvenlik alanında ön plana çıkan ve “devlet-dışı aktörler” olarak tanımlanan terör gruplarından kaynaklanan tehditlere karşı etkili bir şekilde kullanılacak düzeyde bir dönüşüme tabi olması ABD'nin en önem verdiği önceliklerinden biriydi. Küresel boyutta örgütlenmiş olan uluslararası terör gruplarıyla mücadelede en etkili araç olan nitelikli istihbaratı toplayabilen, gerektiğinde dünyanın hemen her noktasına hızla intikal edebilen ve operasyonlar düzenleyebilen imkân ve kabiliyetlere sahip olmak ABD açısından büyük önem arz etmekteydi. Bütün bunları baştan inşa etmek için gereken çok yüksek miktardaki parayı ve uzun zamanı harcamak yerine NATO'nun uzun yıllar boyunca geliştirmiş olduğu imkân ve kabiliyetlerini

⁶¹ Thomas C. Schelling ve Morton H. Halperin, *Strategy and Arms Control*, Pergamon-Brassey's, New York, 1985.

⁶² Bölme, “NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi”.

⁶³ Uğur Özgöker, “NATO Füzesi Kalkanı ve Wikileaks Depremi”, *AB Haber*, 8 Aralık 2010.

⁶⁴ Robert McCalla, “NATO's Persistence after the Cold War”, *International Organization*, Cilt 50, No. 3, 1996; Celeste Wallander, “Institutional Assets and Adaptability: NATO after the Cold War”, *International Organization*, Cilt 54, No. 4, Güz 2000.

terörizmle mücadele edebilecek şekilde dönüştürmek daha tercih edilir bir seçenek oldu. Böylelikle, hem ABD'nin çok ciddi eleştirilere hedef olan terörle mücadelesine uluslararası meşruiyet kazandırıldı, hem de siyasi ve ekonomik maliyetler paylaşılarak Kuzey Atlantik bağı korunmuş oldu. Dolayısıyla, Füze Kalkanı bir NATO projesi olarak İttifak'ın varlık sebebini sorgulayanlar karşısında devam etmesini isteyen müttefikler açısından üzerinde önemle durulan bir konudur.

Bilimsel ve Teknolojik Araştırmaların Desteklenmesi

ABD'nin Füze Kalkanı geliştirmek istemesindeki ısrarının anlaşılmasına ve açıklanmasına yardımcı olabilecek ikinci sebep ise, söz konusu ileri teknoloji ürünü silah sistemlerinin geliştirilmesi için bilim ve teknoloji çevrelerine yapılan çok yüksek miktarlardaki yatırımların, zaman içinde ABD'ye uluslararası ekonomik alanda da üstünlüğünü sürdürmesi yolunda büyük avanta jlar sağladığı gerçeğidir. Bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin yürütüldüğü üniversiteler, düşünce kuruluşları, laboratuvarlar vb kurum ve kuruluşlar, siyasilere ve askeri çevreler tarafından sürekli vurgu yapılan tehdide karşı önlemler geliştirmek amacıyla bütçeden ve diğer kaynaklardan aldıkları yüksek meblağlar ile hem ABD içinde, hem dünyanın diğer bölgelerinde bu konularda en güçlü birikime sahip olan bilim adamlarını ve araştırmacıları ABD'ye çekip onların birikimlerinden öncelikle bu ülkenin yararlanmasını sağlamaktadırlar. İleri teknoloji geliştirilmesine yapılan yatırımlar sonucu ortaya çıkan ürünleri öncelikle ABD'nin askeri, diplomatik ve istihbarat çevrelerinin kendi amaçları doğrultusunda tüketmeleri ve bu yolla önemli avantajlar sağlamaları, daha sonra ticari ortamlara verilen bu bilgilerle geliştirilen ürünlerden elde edilen yüksek karların ülke ekonomisine önemli katkılar yapması söz konusudur.

Sonuç ve Değerlendirmeler

Füze Kalkanı projesinde Türkiye'nin aktif bir şekilde yer alacağını gündeme gelmesiyle birlikte Türkiye'nin bu yönde izlediği politika yurtiçinde ve yurtdışında birçok platformda konu tartışıldı. Rusya'nın NATO bünyesinde geliştirilecek Füze Kalkanı projesine günümüzde ortaya koyduğu tepkilerinin genel çerçevesi, 1990'lı yıllarda Amerika'nın Ulusal Füze Savunma Sistemi geliştirmesine karşı ortaya koyduğu tepkilerle büyük benzerlik içermektedir. Bu çerçevede, Rusya'nın Türkiye'yi ilgilendiren tutumu yakın zaman içinde önemli farklılıklar arz etmiştir. Bush yönetimi tarafından Füze Kalkanı'nın temel unsurlarının Çek Cumhuriyeti ve Polonya'ya yerleştirilmesi söz konusu olduğunda başta Rusya Başbakanı Vladimir Putin olmak üzere Rus yetkililer bu projeyi direkt olarak Rusya'ya bir tehdit olarak değerlendirdiler ve Füze Kalkanı'nın, tehdidin kaynaklandığı bölgeye yakınlığı sebebiyle, Azerbaycan veya Türkiye topraklarına yerleştirilmesinin daha doğru olacağını ifade ettiler.⁶⁵

Obama yönetiminin, Füze Kalkanı projesi konusunda radikal bir karar alarak sistemin Orta Avrupa ülkelerinden İran'a daha yakın olan Türkiye ve Romanya'ya kaydırılması yönünde bir karar almasında sonra, Rus yetkililer daha önce Türkiye

⁶⁵ "G8'de Yedi Kılıca Karşı Putin Kalkanı", *Radikal*, 8 Haziran 2007; "Füze Kalkanı Türkiye'ye", *Milliyet*, 9 Haziran 2007; "Put Missile Shield in Azerbaijan, Russia Tells US", *The Telegraph*, 7 Haziran 2007.

konusunda olumlu görüş bildirmiş oldukları halde bu kez Türkiye'ye radar sistemlerinin kurulmasının Rusya'ya tehdit oluşturduğunu öne sürerek eğer NATO bu kararından vazgeçmezse Rusya'nın Orta Avrupa coğrafyasındaki toprakları olan Kaliningrad'daki hava savunma sistemlerini aktif hale getireceklerini ifade ettiler.⁶⁶ Konunun Rusya'daki genel seçimler öncesinde tartışılması iç politika hesaplarıyla bazı açıklamaların yapılmış olduğunu düşündürmüştür. Nitekim karşılıklı yapılan açıklamaların tonu NATO-Rusya Konseyi'nde yapılan görüşmeler sonrasında önemli ölçüde düşmüştür. Türkiye ile Rusya arasında Füze Kalkanı sebebiyle bir gerginlik söz konusu değildir.

Öte yandan İran, NATO'nun Füze Kalkanı projesinin önemli bir ayağı olan radar sistemlerinin Malatya Kürecik'te konuşlandırılmasını öngören Türkiye'nin kararına sert tepki gösterdi ve özellikle İran Savunma Bakanı Ahmed Vahidi gerekirse İran'ın Malatya'daki tesisi vuracağını açıkladı.⁶⁷ Bu açıklamaya Türk Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun tepkisi sonrasında İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Salihî yatıştırıcı açıklamalar yapmak durumunda kaldı.⁶⁸ Türkiye'ye hava savunma sistemlerinin yerleştirilmesi konusu 1990'lı yıllardan buyana gündemde olmasına karşın, özellikle Kasım 2010 Lizbon Zirvesi öncesinde Türkiye'nin odak noktası haline geldiği Füze Kalkanı projesi konusunda o dönemde Türkiye'ye yönelik eleştirilerini yüksek seviyelerden dile getirmemiş olan İrândan 2011 yılı sonlarında projenin aktif hale gelmesi süreci başladığında sert açıklamalar yapılmış olması Türk yetkililer tarafından tam olarak anlaşılammıştır. Türkiye'nin, Lizbon Zirvesi öncesinde ve sonrasında İran'ın isminin NATO belgelerinde Füze Kalkanı geliştirilmesine gerekçe teşkil eden ülkelerden bir olarak resmen ifade edilmesine karşı tutumu sebebiyle Türk meslektaşlarına takdirlerini sunan İranlı yetkililerin tutumlarındaki radikal değişiklik merak uyandırmıştır.⁶⁹

Bu konuda akılda tutulması gereken bir diğer konu da İran'ın, İsrail ve ABD'nin tehdidine karşı kendini korunaklı kılmak için Rusya'dan S-300 hava savunma sistemleri almak istediğidir. Uzun yıllar süren sıkı pazarlıklar sonrasında anlaşmaya varılmış olmasına karşın, İsrail ve ABD'nin etkili lobileri sonucunda, Rusya Devlet Başkanı Medvedev yetkisini kullanarak S-300'lerin İran'a teslimatına izin vermedi.⁷⁰ Türkiye'nin NATO müttefikleriyle birlikte dünyada gelişen balistik füze tehdidine karşı hava savunma sistemleri konuşlandırılmasına karşı sert açıklamalar yapan İran, Rusya'dan hava savunma sistemleri almak üzere görüşmeler yaparken Türkiye'nin bu konuya nasıl baktığına önem verdiğini gösteren, ya da Türk kamuoyuna yönelik olarak, neden S-300'ler gibi etkili olduğu düşünülen gelişmiş hava savunma sistemi almak istediğini açıklayan bir tavır sergilemedi.

Türkiye, özellikle Ortadoğu gibi son derece karmaşık çıkar ilişkilerinin ve güvenlik

⁶⁶ “Rusya Füze Kalkanı Radarını Faaliyete Soktu”, *Radikal*, 29 Kasım 2011; “Rusya'dan Kalkan Misillemesi”, *Zaman*, 30 Kasım 2011; “Russia Activates Missile Warning System Near EU”, *DefenseNews*, 29 Kasım 2011.

⁶⁷ “İrândan Tehdit: Malatya'yı Vururuz”, *Habertürk*, 11 Aralık 2011; “İran: Malatya'daki Füze Kalkanı Sistemini Vururuz”, *Milliyet*, 11 Aralık 2011.

⁶⁸ “Türkiye İrândan Açıklama İstedi”, *Sabah*, 14 Aralık 2011; “Bakan Davutoğlu, İran'a Hesap Sordu”, *Türkiye*, 14 Aralık 2011.

⁶⁹ Yazarın Türk diplomatları ile konu hakkında yapmış olduğu sohbetlerde dile getirilen görüşler. Temmuz ve Aralık 2011, Ankara.

⁷⁰ “Kremlin Bans Sale of S-300 Missile Systems to Iran”, *BBCNews*, 22 Eylül 2010; “Rusya İran'a Füze Satışını Donduruyor”, *Milliyet*, 11 Haziran 2010.

sorunlarının olduğu bir coğrafyada komşularıyla “sıfır sorun” politikası izlemeye önem vermektedir. Türk dış politikasının geleneksel barışçı ve işbirliğini vurgulayan temel prensipleri ile uyumlu olan bu yaklaşımın Orta Doğu bölgesinde sonuç vermesi için tüm tarafların tutum ve davranışlarında samimi olmaları gereği vardır. Türkiye, İran konusundaki ciddi, kararlı ve samimi tutumunu Kasım 2010'da Lizbon'da açık ve net bir şekilde sergilemiş ve bu sebeple Batı kamuoylarında ciddi eleştirilere de maruz kalmıştır. İran'ın da, bir NATO üyesi olan Türkiye'nin müttefikleri ile uyumlu ve eşgüdümlü politikalar izlemesini anlamaya çalışması gereği vardır.

Konuya sadece askeri ve siyasi açıdan yaklaşmak ülkelerin bu yöndeki niyetlerini tam olarak anlamak bakımından yetersiz olabilir. ABD'nin ve diğer Batılı müttefiklerin Füze Kalkanı geliştirilmesi konusuna yaklaşımlarının ekonomik çıkar, bilimsel ve teknolojik gelişim gibi değişik boyutlarının tanımlanmaya çalışıldığı önceki bölümde sözü edilen arka plan dikkate alındığında, bölgesinde yükselen bir güç olduğu artık tartışılmayan, bununla birlikte yakın gelecekte “küresel güç olmak” hedefi bulunan Türkiye'nin projeye yaklaşımının ardında bu yönde beklentilerin de olduğunu düşünmek gerekir.⁷¹

---

⁷¹ Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, “Dördüncü Büyükelçiler Konferansı” sırasında yaptığı açılış konuşmasında “Türkiye'nin küresel bir güç olması engellenemez” şeklindeki ifadesiyle geleceğe yönelik Türkiye'nin dış politika hedefini ortaya koymuştur. 23 Aralık 2011, Ankara.

Kaynakça

- Alibek, Kenneth ve Stephen Handelman. *Biohazard: the Chilling True Story of the Largest Covert Biological Weapons Program in the World*, Random House, 1999.
- “Allied Leaders Agree on NATO Missile Defence System”, *NATO News*, 20 Kasım 2010.
- “An Overview of North Korea’s Ballistic Missile Program”, *NCNK Issue Brief*, 28 Nisan 2011.
- Arms Control Association, *Worldwide Ballistic Missile Inventories*, <http://www.armscontrol.org/factsheets/missiles>.
- “Bakan Davutoğlu, İran’a Hesap Sordu”, *Türkiye*, 14 Aralık 2011.
- Baucom, Donald R. *The Origins of SDI, 1944–1983*. Lawrence: University Press of Kansas, 1992.
- “Blast Off: Ready Or Not, Bush Commits To Missile Defense,” *Pittsburgh Post-Gazette*, 7 Mayıs 2001.
- Bölme, Selin M. “NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi”, *SETA Analiz*, Aralık 2010.
- Bozheyeva, Gulbarshyn, Yerlan Kunakbayev ve Dastan Yeleukenov. “Former Soviet Biological Weapons Facilities in Kazakhstan: Past, Present, and Future”, *CNS Occasional Papers*, 1999.
- “Bush Vows To Build Missile Defenses System ‘Essential’ to Meeting Threats”, *The Washington Times*, 18 Aralık 2002.
- “Bush: İran’ın Nükleer Silahlara Sahip Olmasına Karşımız”, *Haber7*, 23 Şubat 2005.
- Carus, W. Seth. *Ballistic Missiles in the Third World: Threat and Response*, Praeger Paperback, 1990.
- “CHP: Füze Kalkanı İsrail’i Korumak İçin”, *NTVMSNBC*, 6 Eylül 2011.
- “Clinton Promises to Share Missile Defense Technology”, *Gettysburg Times*, 1 Haziran 2000.
- “Clinton Defers Decision On Missile Shield The President Said The System Needed More Testing. “An Answer on Deployment Will Be Left To His Successor”, *Philadelphia Inquirer*, 2 Eylül 2000.
- Cole, Harvey. “Obama Shifts Gear on Missile Defense,” *Arms Control Association*, Ekim 2009, http://www.armscontrol.org/act/2009_10/missiledefense.
- Criss, Nur Bilge. “Strategic Nuclear Missiles in Turkey: The Jupiter Affair, 1959–1963”, *Journal of Strategic Studies*, Cilt 20, No. 3, 1997.
- “Cumhurbaşkanı, NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’ne Gitti: Bakalım ‘Kalkan’ Türkiye’nin İsteddiği gibi Olacak mı?”, *Radikal*, 19 Kasım 2010.
- Davis, Dale M. *Air-to-Surface Missile*, US Patent 3,731,633, 1973.
- “Erdoğan’ın Restiyle İsrail ‘Out’”, *Star*, 8 Ekim 2011.
- “Erdoğan: Füze Kalkanının Butonuna Kim Basacak”, *Vatan*, 29 Aralık 2010.
- Erdurmaz, Serdar. “Füze Kalkanı Sistemi ve Türkiye, ABD Tek Başına Gerçekleştiremediği Zorlamayı NATO Kanalıyla mı Kabul Ettirecek?”, *Türksam Silahsızlanma Çalışmaları*, <http://www.turksam.org.tr>.
- “Füze Kalkanı için en İdeal Ülke Türkiye”, *NTVMSNBC*, 16 Kasım 2010.
- “Füze Kalkanı Türkiye’ye”, *Milliyet*, 9 Haziran 2007.
- Goodenough, Patrick. “At Turkey’s Insistence, NATO Will Not Name Iran As a Missile Threat,” *CNS News*, 16 November 2010.
- “G8’de Yedi Kılıca Karşı Putin Kalkanı”, *Radikal*, 8 Haziran 2007.
- “Heavy Pressure on US Missile Defense Test”, *ABCNews*, 11 Temmuz 2001.
- Hildret, Steven A. ve Carl Ek. “Missile Defense and NATO’s Lisbon Summit”, *CRS Report for Congress*, 11 January 2011.

- Hildreth, Steven A. "National Missile Defense and Alaska", *CRS Report for Congress*, 13 July 2001.
- Hildreth, Steven A. "Missile Defense: The Current Debate," *CRS Report for Congress*, 21 August 2003.
- Hoffman, David ve William Drozdiak. "Russia Tells U.S. to Drop Missile Shield; European Allies Fear Arms Control Breach, Hope Test Failure Will Delay Effort," *Washington Post*, 9 July 2000.
- "Interceptor Misses Target In Missile Shield Test; Defense: Likelihood Grows That Clinton Won't Deploy System Meant To Protect U.S. From Attacks After Device Fails To Hit Dummy Warhead Launched From California", *Los Angeles Times*, 19 Ocak 2000.
- "Iran's Ballistic Missile Capabilities: A net assessment", *Press Statement by the Director General and Chief Executive of the IISS*, 11 Mayıs 2010.
- "İrândan Tehdit: Malatya'yı Vururuz", *Habertürk*, 11 Aralık 2011.
- "İran: Malatya'daki Füze Kalkanı Sistemini Vururuz", *Milliyet*, 11 Aralık 2011.
- Keen, Judy. "Bush Launches Program for Anti-missile Defense Plan would Break '72 ABM Treaty", *USA Today*, 2 May 2001.
- Kibaroğlu, Mustafa. "Turkey and Israel Strategize", *Middle East Quarterly*, Winter 2002, Cilt 9, No. 1, s.61-65.
- Kibaroğlu, Mustafa, "Amerikan Ulusal Füze Savunma Sistemi", *Avrasya Dosyası - Amerika Özel*, Güz 2000, Cilt 6, Sayı 3, s.90-105.
- Kibaroğlu, Mustafa. "Reassessing the Role of US Nuclear Weapons in Turkey", *Arms Control Today*, Cilt 40, No. 5, July 2010.
- "Kremlin Bans Sale of S-300 Missile Systems to Iran", *BBCNews*, 22 Eylül 2010.
- Larivé, Maxime. "The Building of the US Missile Shield in Europe, The Triangular Relationship: US, EU, Russia", *European Union Miami Analysis Special Series*, Cilt 11, No. 8, June 2011.
- Lesser, Ian, Bruce Nardulli ve Lory Arghavan. "Sources of Conflict in the Greater Middle East", *RAND*, 1998.
- Lorell, Mark A., Julia Lowell, Richard Moore ve Victoria Greenfield. *Going Global? US Government Policy and the Defense Aerospace Industry*, RAND Project AIR FORCE, 2002.
- McCalla, Robert. "NATO's Persistence after the Cold War", *International Organization*, Cilt 50, No. 3, 1996.
- McCurry, Justin. "US and Japan Begin Joint Military Exercise", *Guardian*, 3 December 2010.
- McInnes, Colin. *Security and Sovereignty in the New Europe*, London, Routledge, 1992.
- McMahon, Scott K. *Pursuit of the Shield: The U.S. Quest for Limited Ballistic Missile Defense*. Lanham, Md. University Press of America, 1997.
- Millen, Raymond. "Welcome Iran and North Korea to the Nuclear Club: You're Targeted", *Strategic Studies Institute*, 1 June 2005.
- "Missile Defence", *NATO*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49635.htm.
- Mitnick, Joshua. "N. Korea's Nuclear Defiance may Embolden Iran, Israelis Worry", *Christian Science Monitor*, 31 May 2009.
- Montreux Convention*, 20 Temmuz 1936, http://www.ntip.navy.mil/montreux_convention.shtml.
- Myers, Steven Lee. "U.S. Asking Russia To Ease The Pact On Missile Defense", *New York Times*, 21 January 1999.
- "NATO-Russia Council Joint Statement at the Meeting of the NATO-Russia Council Held in Lisbon on 20 November 2010", *NATO*, 20 Kasım 2010.
- "NATO'da Tarihi Zirve", *Radikal*, 19 Kasım 2010.

- North Atlantic Treaty*, 4 Nisan 1949, http://www.archives.gov/exhibits/featured_documents/north_atlantic_treaty/.
- “Obama Defends Decision to Shelve European Missile Shield”, *Fox News*, 17 Eylül 2009.
- “Obama: Iran Nuclear Program Poses Continued Threat”, *CBS News*, 2 Kasım 2011.
- Özgöker, Uğur. “NATO Füze Kalkanı ve Wikileaks Depremi”, *AB Haber*, 8 Aralık 2010.
- Paret, Peter, Gordon Craig ve Felix Gilbert (Der.). *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton University Press, 1986.
- Pike, John ve Peter Voth. *Current Plans for Missile Defence*, UNIDIR, 2001. <http://www.unidir.org/pdf/articles/pdf-art89.pdf>;
- “President Obama Says North Korea Poses a ‘Serious and Ongoing Threat,’” *ABC News*, 23 Kasım 2010.
- “Put Missile Shield in Azerbaijan, Russia Tells US”, *The Telegraph*, 7 Haziran 2007.
- “Russia Activates Missile Warning System Near EU”, *DefenseNews*, 29 Kasım 2011.
- “Russia Fires Warning Shot over US Missile Plan,” *Guardian*, 7 November 2008.
- “Rusya: Füze Kalkanına Diplomatik Olmayan Yöntemlerle de Karşılık Vereceğiz”, *Milliyet*, 21 Ağustos 2008.
- “Rusya İran’a Füze Satışını Donduruyor”, *Milliyet*, 11 Haziran 2010.
- “Rusya Füze Kalkanı Radarını Faaliyete Soktu”, *Radikal*, 29 Kasım 2011.
- “Rusya’dan Kalkan Misillemesi”, *Zaman*, 30 Kasım 2011.
- Schelling Thomas C. “Nuclear Strategy in Europe,” *World Politics*, Nisan 1962.
- Schelling Thomas C. ve Morton H. Halperin. *Strategy and Arms Control*, Pergamon-Brassey’s, New York, 1985.
- Sessler Andrew M. *et al.* “Countermeasures: A Technical Evaluation of the Operational Effectiveness of the Planned US National Missile Defense System”, *Union of Concerned Scientists MIT Security Studies Program*, Nisan 2000.
- Strategic Arms Reduction Treaty I ve II, 1991 ve 1993, <http://www.state.gov/www/global/arms/starhtml/start/start1.html>.
- Treaty Between The United States Of America And The Union Of Soviet Socialist Republics On The Elimination Of Their Intermediate-Range And Shorter-Range Missiles*, Aralık 1987, <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/inf2.html>.
- “Türkiye İran’dan Açıklama İstedi”, *Sabah*, 14 Aralık 2011.
- Wallander, Celeste. “Institutional Assets and Adaptability: NATO after the Cold War,” *International Organization*, Cilt 54, No. 4, Güz 2000.
- Yıldız, Şenay. “Füze Kalkanı için Türkiye’ye ya Kabul Edersin, ya da Seni Dışlarız Diyemezler”, *Akşam*, 18 Kasım 2010.

Summary

The article starts with a brief presentation of the technological characteristics and operational principles as well as the types of air defense systems. It is emphasized that the source of the ballistic missile threat dictates the choice of possible locations for radar sites and launchers of interceptors, and thus the countries that should take active part in the Missile Shield project. Accordingly, the article discusses the reasons behind the change of the decisions of US administration under two different presidents, namely George Bush Jr., and Barack Obama, as to where to deploy the radar sites and the launchers, Central Europe or Southeastern Europe?

Then, the article gives an account of why and how the United States embarked on such an ambitious and controversial project for developing a sophisticated air defense system. Even though the origins of the Missile Shield project go back to the Reagan administration's Strategic Defense Initiative, also known as the "Star Wars" project, it wouldn't be wrong to argue that the real motivation came from the threat assessment of US strategists in the immediate aftermath of the collapse of the bipolar international system as a result of the demise of the Soviet Union. The threat of proliferation of weapons of mass destruction, namely nuclear, chemical and biological weapons, and their delivery vehicles, namely the ballistic missiles, in the Middle East and the Far East, caused serious concerns in the United States and prompted the Clinton administration to take measures against the challenges ahead.

Strong reactions to the US National Missile Defense project came from the Russian Federation, in the first place, and China, as well as from the European allies of the US and Turkey, to a certain extent, all for different reasons and concerns. Russians were more concerned about maintaining the strategic stability that has long existed between the two big nuclear powers, and argued that, if the United States continued to develop the project, Russia would take drastic measures to off-set a possible American supremacy in the military balance.

Europeans were rather concerned about the possibility of being dumped by the Americans once it made itself full-proof against the missile threats thanks to the sophisticated air defense system, and they feared that the United States would not need European allies anymore, especially at a time when NATO was expanding toward Eastern Europe by admitting former Warsaw Pact countries worrying about a Russian come back.

Turkey's concerns, however, originated more from the experience with the Jupiter missiles, which were deployed in Turkey in 1961, despite the threatening statements of the Soviets, and then withdrawn in 1963 as a result of a secret deal between Kennedy and Khrushchev that put an end to the Cuban missile crisis, without consultations with Turkey. Since then, Turkey adopted the principle of not joining such projects with the US on a one-on-one basis, and preferred to see the projects be developed with the participation of the other members of the Alliance as well. Hence, the article highlights the deliberations between Turkey and the United States, and also with Israel at some point, since the 1990s with respect to the deployment of air defense systems on Turkish territory.

The Lisbon Summit meeting of NATO in November 2010, where the United States expressed its desire to share with its allies the missile defense capabilities that it had developed vis-à-vis the threat perceived from the missile capabilities of North Korea and Iran, has also

become a platform where Turkey's concerns about the Missile Shield project were discussed extensively. With this in mind, the article discusses the reasons why Turkey objected to the proposal of its allies to name Iran as the source of the threat, as well as to the possible scenarios whereby the territories of non-allied countries (i.e., Israel) could also be defended against the missile threat, by raising the question as to whom would decide when to activate the system.

The article concludes with an analysis of Turkey's place in the Missile Shield, with specific references to the role that Turkey could play in enhancing the defensive as well as deterrent capability of the Alliance, and also with an account of the benefits that Turkey should expect from being an important partner in the project.